

неосознаваемом уровне / Смирнов И., Безносок Е., Журавлев А. – М.: «Прогресс» – «Культура», 1995. – 416 с.

Олена Татакі, Олена Міхайлова
Одеський національний політехнічний університет,
Одеса, Україна

СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СИТУАЦІЇ В МІЖОСОБИСТІСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Розглядається міжособистісна взаємодія як інструментально-технологічна сторона спілкування, а саме, взаємні дії учасників спілкування, спрямовані на співвіднесення мети кожного учасника процесу спілкування і організацію її досягнення; виділено три рівні соціальної ситуації в міжособистісній комунікації та їх особливості.

Ключові слова: міжособистісна взаємодія; міжособистісна комунікація; рівні спілкування; соціально-рольовий, діловий та інтимно-особистісний рівень, соціальна ситуація, соціальна поведінка, ігри.

Рассматривается межличностное взаимодействие как инструментально-технологическая сторона общения, а именно, взаимные действия участников общения, направленные на соотнесение цели каждого участника процесса общения и организации ее достижения; выделено три уровня социальной ситуации в межличностной коммуникации и их особенности.

Ключевые слова: межличностное взаимодействие; межличностная коммуникация; уровне общения; социально-ролевой, деловой и интимно-личностный уровень; социальная ситуация; социальное поведение; игры.

Interpersonal interaction is considered as instrumental and technological aspect of communication, namely, the mutual actions of communication designed to relate the goals of each participant

communication process and organization to achieve it; are three levels of the social situation in interpersonal communication and their features.

Keywords: *interpersonal interaction; interpersonal communication; the level of communication; social, role, business and intimately personal level, social situation, social behavior, games.*

У сфері людського спілкування, можливість цілком різним людям зрозуміти один одного, знайти спільну мову, домовитися, погодити свою мету і дії виникає лише за умови наявності у них значного обсягу інформації, яка схожа як за походженням і змістом, так і за структурою. Саме тому виникає необхідність розглядати міжособистісну комунікацію в різноманітних соціальних ситуаціях.

Варто зауважити, що поняття «міжособистісне спілкування», «міжособистісна комунікація» і «міжособистісна взаємодія» близькі за змістом, однак вказують на різноманітні аспекти спілкування. Семантика слів словосполучення «міжособистісна взаємодія» привертає увагу, по-перше, до дій індивідів стосовно один до одного, — на перший план висуваються діючі особи, по-друге, до того, як люди співвідносять свої цілі й організовують їх досягнення, тобто як досягається взаємність між учасниками спілкування [2; 75-80].

Саме тому, міжособистісна взаємодія як інструментально-технологічна сторона спілкування, являє собою взаємні дії учасників спілкування, спрямовані на співвіднесення мети кожної зі сторін й організацію їх досягнення в процесі спілкування.

Зрозуміло, що для того, щоб обрати оптимальну манеру поведінки і форму звернення до іншої людини, необхідно зорієнтуватись в ситуації, зрозуміти контекст, в якому відбувається взаємодія. Учасниками комунікативного акту є принаймні двоє людей, що пов'язані між собою єдиним інформаційним простором: комунікатор – людина, яка в процесі спілкування передає партнеру інформацію; реципієнт – партнер, який приймає та інтерпретує інформацію. Визначення ситуації спілкування є найважливішим моментом міжособистісної взаємодії.

У найзагальнішому розумінні соціальна ситуація – це природний фрагмент соціального життя, який визначається включеними в нього людьми, місцем дії та характером дій або діяльності, що розгортається. Вивченням соціальних ситуацій займалися такі дослідники, як Е. Берн, П. Вацлавік, Д. Бівін, Д. Джексон, І. Гофман, група соціальних психологів Оксфордського університету під керівництвом М. Аргайла, Є. Доценко, Ю. Крижанська, В. Третьяков та інші.

Отже, у загальному випадку під *соціальною ситуацією* розуміють природний аспект соціального життя, який визначається включеними до нього людьми, місцем дії та характером дій, що розгортаються.

Для розуміння змісту взаємодії потрібно знати контекст того, що відбувається. Розглянути поведінку людини в певному контексті означає помістити її в такі межі, в яких вона набуває більш-менш однозначного сенсу. Відсутність таких меж дезорієнтує людину, не дозволяє їй адекватно поводитись в конкретній ситуації. Між людьми нерідко виникають такі діалоги:

«Як вам таке могло спасти на думку?! — А що ви маєте на увазі?»

Подібні приклади ілюструють пошук одним зі співрозмовників контексту, який дозволив би йому обрати адекватну лінію поведінки.

Звернення до контексту виконує принаймні дві задачі в міжособистісній взаємодії. Для спостерігача — це умова пояснення того, що відбувається між людьми, чому саме так, а не інакше спілкуються індивіди; для діючої особи — це можливість формування власного ставлення до того, що відбувається, вибору засобів поведінки, адекватних певній ситуації.

На думку фахівців в галузі людського спілкування, можливість цілком різним людям зрозуміти один одного, знайти спільну мову, домовитися, погодити свою мету і дії виникає тільки в тому випадку, якщо вони володіють значним обсягом інформації, схожої як за походженням і змістом, так і за структурою. До інформації такого роду слід віднести уміння розрізняти стандартні або типові соціальні ситуації — такі як ділові переговори, святкування дня народження,

побачення, весілля, розмови в чергах, відпочинок у колі сім'ї тощо. Такі знання використовуються як контекстуальні обмеження, застосування яких учасниками взаємодії стає передумовою взаєморозуміння між ними [2].

У теорії міжособистісного спілкування відомо декілька класифікацій стандартних соціальних ситуацій. Залежно від міри особистісного залучення до взаємодії умовно виділяють три рівня спілкування: соціально-рольовий (або короткочасне соціально-ситуаційне спілкування), діловий і інтимно-особистісний.

На *соціально-рольовому* рівні контакти обмежуються ситуативною необхідністю; на природі, в транспорті, в крамниці, в парку, на прийомі в офіційній установі. Основний принцип взаємовідносин на цьому рівні — знання і реалізація норм та вимог соціального середовища учасниками взаємодії.

На *діловому рівні* людей об'єднують інтереси справи і спільна діяльність, спрямована на досягнення загальної мети. Основний принцип ділових взаємовідносин — раціональність, пошук засобів підвищення ефективності співробітництва.

Інтимно-особистісний рівень характеризується особливою психологічною близькістю, співпереживанням, проникненням в внутрішній світ інших людей, передусім близьких. Основний принцип такого спілкування — емпатія.

Наступна класифікація видів міжособистісної взаємодії належить відомому американському психологу Еріку Берну. В її основі лежить те, що Берн назвав потребою в структуруванні часу. На його думку, люди постійно стурбовані тим, як структурувати свій час. Одна з функцій соціального життя полягає в тому, щоб допомагати один одному в цьому питанні (Берн, 1988). Виділені Берном засоби структурування часу являють собою засоби організації міжособистісної взаємодії. Він пропонує розглядати шість форм соціальної поведінки — чотири основних і два граничних випадки:

1) *замкнутість* (перший граничний випадок), коли явна комунікація між людьми відсутня. Людина фізично присутня, але

психологічно — поза контактом, вона неначе огорнута власними думками. Це буває в різноманітних ситуаціях, наприклад, в купе залізничного потягу, в лікарняній палаті, навіть під час вечоринки. Така поведінка може бути сприйнята з розумінням і не викличе проблем, якщо тільки вона не перетворюється в звичку;

2) *ритуали* — звичні, повторювані дії, що не несуть змістового навантаження. Вони можуть носити неформальний характер (привітання, прощання, вдячність) або бути офіційними (дипломатичний етикет). Мета цього типу спілкування — можливість провести час спільно, але не зближуючись;

3) *проведення часу* — напівритуальні розмови про проблеми і події, відомі всім. Вони не так стилізовані і не так передбачувані, як ритуали, але їм властива деяка повторюваність. Прикладами можуть слугувати вечоринка, де учасники недостатньо добре знайомі один з одним, або розмови під час очікування якого-небудь офіційного зібрання. Проведення часу завжди соціально запрограмовано: говорити в цей час можна лише в певному стилі і тільки на дозволені теми (наприклад, світська розмова або жіноча розмова). Основна мета цього типу спілкування — структурування часу для підтримання дружніх стосунків і пошуку нових корисних знайомств, зв'язків;

4) *спільна діяльність* — взаємодія між людьми на роботі, метою якої передусім є ефективне виконання поставленої задачі;

5) *ігри* — найбільш складний тип спілкування. Під час ігор кожна сторона неусвідомлено намагається досягнути переваги над іншою і отримати винагороду. Основна особливість ігор — прихована мотивація їх учасників. На думку Е. Берна, важливі соціальні контакти найчастіше протікають як ігри, а самі ігри складають надто значну частину людського спілкування. Пояснення цьому БERN бачить в тому, що повсякденне життя надає мало можливостей для людської близькості, щирість не заохочується в суспільстві. Крім того, багато форм близькості для більшості людей психологічно неприйнятні та вимагають обачності. Щоб позбавити себе від нудьги одноманітного

проведення часу, водночас не наражаючись на небезпеку, що супроводжує близькість, більшість людей в якості компромісного рішення звертається до ігор. Найчастіше люди обирають друзів, партнерів, близьких людей з числа тих, хто грає в ті ж самі ігри, що й вони. В певному соціальному колі кожний його представник демонструє таку манеру поведінки, яка може видатись цілком неприйнятною членам іншого соціального угруповання. І навпаки, будь-якого члена якогось соціального оточення, що починає грати в нові ігри, буде скоріше за все вигнано з звичного суспільства. Ігри цілком необхідні деяким людям для підтримання душевного здоров'я. У таких людей психічна рівновага настільки нестійка, а життєві позиції настільки хиткі, що варто позбавити їх можливості грати, як вони впадуть у відчай. Подібні ситуації можна часто спостерігати в подружніх парах, коли поліпшення психічного стану одного з подружжя тягне за собою швидке погіршення стану іншого, для якого ігри були найважливішим засобом підтримання власної психічної рівноваги [1;75];

б) *близькість* – другий межовий випадок, який визначається як вільне від ігор спілкування, що припускає теплі зацікавлені стосунки між людьми, в яких виключений пошук вигоди. Людська близькість, що є найдосконалішою формою людських взаємостосунків, приносить незрівняне задоволення, що навіть люди з нестійкою рівновагою можуть відчувати себе у цілковитій безпечності і навіть з радістю відмовитись від ігор, якщо їм пощастило знайти партнера для таких взаємовідносин.

З вище сказаного ми можемо зробити висновок, що проведення часу й ігри — це сурогат істинної близькості. Їх можна розглядати скоріше як угоди між людьми, ніж як їх союзи. Справжня близькість починається тоді, коли соціальні схеми, приховані мотиви і обмеження відходять на задній план, тільки вона може повністю задовольнити сенсорний голод і потребу у визнанні [3].

Отже, спілкування невід'ємне від соціокультурної ситуації, яка по-різному впливає на його структуру, функції, способи здійснення.

Культура втілює стиль мислення людини, охоплює всі аспекти суспільного життя, характеризує глибину знань особистості, її вихованість, уміння висловлювати свою думку, слухати інших, робити правильні висновки.

Література

1. Коноваленко, М. Ю. Теория коммуникации [Текст]: учебник для бакалавров / М. Ю. Коноваленко, В. А. Коноваленко. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 415 с.
2. Куницина, В. Н. Межличностное общение [Текст] : Учебник / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погорьша. – СПб.: Питер, 2005. – 457 с.
3. Кручек, В. А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.studbook.com.ua/book_psihologo-pedagogchn-osnovi-mzhosobistsnogo-splkuvannya-navchalnij-posbnik-onlajn_805/